

УДК 343.34(477)

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**Кривоконь Д.А.**Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У даній роботі досліджено проблемні аспекти визначені в статті 258 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка передбачає відповідальність за вчинення терористичного акту. З'ясовано поняття тероризму. Проаналізовано міжнародні акти у сфері боротьби з тероризмом. Запропоновано удосконалення ст. 258 КК України та ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, терорист-смертник, фінансування тероризму.

Постановка проблеми. Тероризм – одна з найбільш серйозних та актуальних проблем сучасного світу. На сьогоднішній день ареною тероризму стають не тільки традиційні зони міжнародних конфліктів, а й фактично всі країни світу. Терористичні акти найчастіше спричиняють масові людські жертви, руйнування матеріальних і духовних цінностей, ворожнечу між державами, провокують війни, ненависть між національними групами.

Теперішня ситуація в міжнародних відносинах свідчить про те, що тероризм став проблемою світового масштабу. Причини цього явища можуть бути різними:

1) військові конфлікти, в межах яких терористичні акти стають частиною воєнних дій;

2) загострення соціальних, національних чи релігійних проблем;

3) наявність країн чи соціальних, національних, релігійних чи інших груп, що відрізняються від своїх близьких і далеких сусідів високим рівнем матеріального добробуту й культури і через свою політичну, економічну та військову могутність диктують свою волю іншим країнам чи соціальним групам;

4) невирішеність економічних і фінансових питань, зниження життєвого рівня, стан психологічного дискомфорту;

5) порушення прав і свобод представників певної соціальної, національної чи релігійної групи, принизливе, зневажливе ставлення до них, невжиття необхідних заходів для їх економічного та духовного розвитку;

6) невжиття державою необхідних заходів по запобіганню вчинення терористичних актів [5, с. 463].

За даними міжнародних експертів проекту The Global Terrorism Index з 2000 р. в світі було скоєно понад 72 000 терористичних актів. У рейтингу терористичної загрози за 2017 р. Україна посіла перше місце серед європейських країн і 17 місце серед 163 країн світу. Ми обігнали за цим показником Францію, Росію і Велику Британію. Цей результат пов'язаний з бойовими діями на Сході країни. З 2014 р. міжнародні експерти проекту The Global Terrorism Index вважають бойові дії на Сході терористичними актами. Через це Україна, в якій з 1991 р. по 2013 р. було зафіксовано лише 55 терактів, уже 2014 р. посідає 51 місце в світі, а 2016 р. взагалі увійшла до двадцятки «лідерів» рейтингу [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тероризму та терористичних актів були об'єктами досліджень таких науковців як Ю. Абаджієв, А. Данилевський, В. Ємельянов, В. Ляшенко, С. Мохончук, М. Семикін, М. Сукмановська, А. Форос, В. Шамара, Л. Шестопалова та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі основною, реальною та потенційною загрозою національній безпеці України, стабільності в суспільстві у сфері державної безпеки є тероризм. Протидія такого роду протиправній діяльності потребує вдосконалення існуючого антитерористичного законодавства з метою його узгодження з міжнародними та внутрішньодержавними законодавчими актами.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є пошук шляхів вдосконалення законодавства щодо протидії тероризму шляхом аналізу статей 258 – 258-5 КК України, Закону України «Про боротьбу з тероризмом», міжнародних антитерористичних актів.

Виклад основного матеріалу. Тероризм у різних своїх формах проявів перетворився на одну з найнебезпечніших за своїми масштабами та наслідками соціально-негативну проблему. За даними Українського інституту дослідження екстремізму, за останні 4 роки в Україні було зареєстровано 5804 кримінальних справ з ст. 258 КК України. Це в середньому 129 терористичних атак щомісяця, а покарано за цією статтею було лише 15 осіб.

Ю. Абаджієв визначає поняття «тероризму» як: 1) одну з форм організованого, ідеологічно вмотивованого насильства з політичними цілями; 2) систематичну, цілеспрямовану та умисну діяльність, здійснювану конспіративно організованими злочинними формуваннями; 3) злочинну діяльність, яка характеризується переважно непередбачуваністю терористичних атак у часі та просторі [10, с. 62].

На сьогоднішній день Україна ратифікувала основні міжнародні нормативно-правові акти щодо протидії тероризму (Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму; Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом; Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму; Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму; Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму; Європейську конвенцію про боротьбу з терориз-

мом) та імплементувала їх норми у національне законодавство. Відповідно до ст. 1 Закону України тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, вбивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [4]. Терористичний акт є кримінально-караним діянням, відповідальність за яке передбачене ст. 258 КК України. Відповідно до цієї статті терористичний акт полягає у застосуванні зброї, вчиненні вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяли значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погрози вчинення зазначених дій з тією самою метою [3]. Отже, можна говорити про те, що тероризм і терористичний акт співвідносяться як ціле й одиничне, як явище та його окремий (але неоднорідний) вияв [12, с. 42].

Родовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері громадської безпеки. Безпосередній об'єкт – громадська безпека, а саме стан захищеності життєдіяльності людей. Додатковим безпосереднім об'єктом можуть виступати життя та здоров'я, власність.

До об'єктивної сторони терористичного акту насамперед слід віднести вчинення дій чи погрозу їх вчинення, які призводять до порушення громадської безпеки, виникнення небезпеки загибелі людей та інших суспільно-небезпечних наслідків. Об'єктивна сторона охоплює не всі загально небезпечні дії, а лише ті, що відбуваються відкрито, демонстративно і пов'язані зі створенням побічного впливу на населення, соціальні групи, державні органи, юридичних осіб. Об'єктивна сторона терористичного акту виражається у двох формах:

1) вчиненні загальнонебезпечних дій, а саме: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;

2) погрози вчинення зазначених (загальнонебезпечних) дій – доведення до відома юридичних або фізичних осіб у будь-якій формі наміру вчинити зазначені дії, незалежно від того, чи справді винний мав умисел привести їх до виконання.

На думку В.П. Тихого, терористичний акт є закінченим з моменту вчинення зазначених дій [15, с. 296]. Але з цим можна погодитись лише частково. Стосовно погрози, злочин вважається закінченим з моменту вчинення дії, тобто тут склад злочину є формальним. Але наявність

у диспозиції наслідків у вигляді створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків вказує на те, що злочин є закінченим саме з моменту настання таких наслідків. Склад злочину передбачений ч. 2 ст. 258 КК України є матеріальним, якщо кваліфікуючою ознакою є заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, але якщо кваліфікуючою ознакою виступає повторність вчинення цього злочину або вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб в частині погрози, то склад злочину буде формальним. Особливість цього складу злочину полягає у тому, що, коли йдеться про суспільно небезпечний наслідок у виді створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, то зазвичай дія і наслідок настають одночасно або через незначний проміжок часу.

До інших дій, які створили небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, відносяться застосування отруйних речовин, газів, затоплення, обвали, каменепадів, руйнування будівель, будинків, споруд, шляхів і засобів сполучення, пошкодження об'єктів довкілля, систем життєзабезпечення тощо [7, с. 178].

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується виною у формі прямого умислу, тобто особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання [3].

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони терористичного акту є мета. Згідно ст. 258 КК України метою терористичного акту є: порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація військового конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень органами державної влади, місцевого самоврядування, службовими особами, об'єднаннями громадян, а також з метою притягнення уваги громадськості до визначених політичних, релігійних та інших поглядів винного.

Суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Також ст. 258 КК України містить заохочувальну норму. Це означає, що особа звільняється від кримінальної відповідальності за всі раніше виконані приготувальні дії. Ці дії не враховуються при оцінці повторності злочину, а також як обставина, яка обтяжує відповідальність при призначенні покарання за знову вчинений тероризм. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 1 ст. 258 КК України в частині погрози вчинення терористичного акту є своєчасне попередження правоохоронних органів про акт тероризму, який готується, сприяння його припинення або розкриття до повідомлення такої особі про підозру, якщо в її діях відсутні ознаки складу іншого злочину. Але цього недостатньо. Для звільнення від кримінальної відповідальності необхідно ще й те, щоб у результаті цього попередження злочин вдалось попередити. Попередження повинно бути добровільним. Особа має усвідомлювати реальну можливість продовжувати злочинні дії. Встановлення такої можливості є визначальним

для визнання добровільності. Мотиви, які спонукали винну особу до таких дій, значення не мають. Попередження повинне бути своєчасним, тобто у правоохоронних органів повинен бути час для того, щоб вони могли попередити акт тероризму, який готується. Якщо ж таке попередження настало вже після терористичного акту, то говорити про застосування заохочувальної норми неможна [8, с. 114].

Протягом останніх років тероризм став одним з найнебезпечніших явищ сучасності. Найгучнішими терактами 2017 р., які сколихнули світ стали: теракт у Лондоні, де фургон виїхав на тротуар і почав збивати пішоходів; теракт у Манчестері, де терорист-смертник вчинив вибух у концертному залі, внаслідок чого постраждало 143 особи; теракт в Барселоні, де також було скоєно наїзд на пішоходів, внаслідок якого загинуло 13 осіб і більше 100 отримали поранення.

Досить поширеними є атаки смертників – людей, які ціною власного життя скоюють напади з метою завдання максимальної шкоди іншим. Мотиви терористів-смертників можуть бути різними: хтось своєю загибеллю демонструє політичну позицію, інші – посилаються на релігійні переконання, вчиняють це в «ім'я Бога» або бажають втекти від жахливої реальності, жертвують собою за матеріальну винагороду, яку обіцяють родині смертника організатори теракту.

За даними Чиказького університету, у незалежній Україні було зафіксовано три атаки смертників. Першу було скоєно в жовтні 2013 р. на прикордонному пункті Бачівськ у Сумській області. Невідомий під час спроби затримання активував вибуховий пристрій, убивши себе й поранивши двох прикордонників. Другу — 22 липня 2014 р. поблизу села Кам'янка (Донецька область). Тоді начинений вибухівкою мікроавтобус атакував позиції українських військових. Загинули сам водій і четверо українських солдатів. Третя атака сталася 25 січня 2015 р. поблизу блокпоста неподалік Мар'їнки (Донецька область). Позиції українських військових атакував замінований автомобіль, унаслідок чого загинув один військовослужбовець, ще кілька солдатів дістали поранення [11].

Обов'язком держави є захист життя людини, передусім через вдосконалення існуючого законодавства [2]. Слід зазначити, що склад злочину, передбачений ст. 258 КК України є досить переважаний. Такі ознаки, як залякування населення і здійснення впливу передбачаються не у взаємозв'язку, а в альтернативному порядку. За змістом складу терористичного акту виходить, що можливий тероризм із залякуванням населення, але без мети впливу на когось, так само як із впливом на когось, але без залякування населення. Тому в складі злочину, який передбачає відповідальність за терористичний акт, залякування населення має бути передбачено не як альтернативна, а як пов'язувальна, ознака, бо без залякування населення і мети впливу на когось тероризм неможливий [9, с. 15].

Також важливим є вдосконалення ст. 1 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом», а саме виключення слів «ні в чому не винних людей» і заміни їх на «випадкових або сторонніх людей».

В.П. Ємельянов зазначає, що у Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму поряд з поняттям «терористична діяльність» вживається поняття «терористичні злочини», що, відповідно до положень Конвенції, є тією ж терористичною діяльністю, яка піддана криміналізації, тому в злочинах, передбачених статтями 258-1 – 258-5 КК України, не слід використовувати вузьке поняття «терористичний акт», оскільки це не відповідає термінології Конвенції Ради Європи, а також породжує додаткові проблеми у кваліфікації злочинів цієї категорії [9, с. 14].

Також можливим є закріплення в ст. 67 КК України пункту 14 з таким змістом: «вчинення злочину спрямованого на залякування невизначеного кола осіб з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій фізичними чи юридичними особами, державою чи міжнародною організацією» [13, с. 30].

Дискусійним залишається питання про наявність чи виправдане встановлення однакового покарання як за власне терористичний злочин, так і за погрозу його вчинення [14, с. 181].

Висновки. У сучасний період однією з найактуальніших проблем є забезпечення нормативно-правової протидії терористичним проявам і насамперед удосконалення кримінально-правової протидії тероризму.

Слід зазначити, що сьогодні антитерористичне законодавство України є недосконалим та потребує системного, комплексного вирішення проблем шляхом узгодження існуючих норм законодавчих актів у сфері вчинення терористичної діяльності. Для цього потрібно внести низку змін: 1) виключити зі ст. 1 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» слова «ні в чому не винних людей», які зазначені в понятті тероризму і замінити їх на «випадкових людей» або «сторонніх людей»; 2) оскільки міжнародне визначення терористичного злочину включає ознаки вчинення не тільки вибухів, підпалів та інших небезпечних діянь, а й будь-яких інших суспільно небезпечних діянь, спрямованих на залякування населення, тобто вчинення будь-якого злочину терористичної спрямованості, пропонується змінити диспозицію ст. 258 КК України: «терористичний злочин, тобто вчинення або погроза вчинення вибуху, підпалу, захоплення заручників, транспортного засобу, підприємства чи установи чи інших суспільно небезпечних діянь, що створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або загрозу настання інших тяжких наслідків і спрямовані на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування України, інших держав, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами» [9, с. 15]; 3) замінити термін «терористичний акт», який використовується в статтях 258-1 – 258-5 КК України, на термін «терористичний злочин», який використовується у Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму [1]; 4) ст. 67 КК України, яка передбачає перелік обставин, що обтяжують відповідальність за вчинення злочину, доповнити пунктом, що передбачає вчинення злочину з терористичним спрямуванням; 5) виокремити «погрозу вчинення терористичного злочину» як окремий склад злочину.

Список літератури:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. / [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_712.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-вр // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
5. Сукмановська Л.М. Щодо причин виникнення та поширення тероризму / Л.М. Сукмановська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2014. – Вип. 2. – С. 460–470.
6. У рейтингу терористичної загрози за 2017 р. Україна перша серед європейських країн / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://dt.ua/international/hto-terorizuye-yevropu-statistika-proti-stereotipiv-261339.html>.
7. Форос А.В. Кримінально-правові ознаки терористичного акту / А.В. Форос // Правова держава. – 2012. – № 15. – С. 177–182.
8. Мохончук С.М. Звільнення від кримінальної відповідальності за тероризм / С.М. Мохончук // Вісник університету внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 8. – С. 313–315.
9. Емельянов В.П. Сучасний стан та шляхи вдосконалення нормативно правової протидії тероризму / В.П. Емельянов, М.В. Семикін // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 12–17.
10. Абаджиев Ю. Тероризм: другая точка зрения // Проблемы безопасности личности, общества, государства: инф.-аналит. бюллетень. – 2006. – № 5. – С. 61–64.
11. Терористи-смертники: хто вони й що ними керує / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/209564>.
12. Шестопалова Л.М. Зміст понять «тероризм» і «терористичний акт» / Л.М. Шестопалова // Вісник Академії управління МВС. – 2008. – № 3. – С. 39–46.
13. Емельянов В.П. Уголовная ответственность за тероризм и преступления с признаками терроризирования: автореф. дис. на соискание уч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.П. Емельянов. – М., 2001. – 36 с.
14. Дудоров О.О. Злочини про громадської безпеки, безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту: особливості кваліфікації / О.О. Дудоров // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1. – С. 176–189.
15. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.

Кривоконь Д.А.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

**О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ АНТИТЕРОРИСТИЧЕСКОГО
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ****Аннотация**

В данной работе исследованы проблемные аспекты, которые определены в статье 258 Уголовного кодекса Украины, предусматривающей ответственность за совершение террористического акта. Выяснено понятие терроризма. Проанализированы международные акты в сфере борьбы с терроризмом. Предложено усовершенствование ст. 258 УК Украины и ст. 1 Закона Украины «О борьбе с терроризмом».

Ключевые слова: терроризм, террористический акт, террорист-смертник, финансирование терроризма.

Krivokon D.A.

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute
of Yaroslav Mudryi National Law University

**ON IMPROVEMENT OF ANTI-TERRORIST LEGISLATION
OF UKRAINE SUMMARY**

In this work, the problem aspects identified in the article 258 of the Criminal Code of Ukraine, which implies responsibility for terrorist act, are researched. The definition of terrorism are revealed. International acts in the field of combating terrorism are analyzed. Proposed to improve the article 258 Criminal Code of Ukraine and the first article of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism".

Keywords: terrorism, terrorist act, suicide bomber, terrorism financing.